

De oorlog

Voor Pim Reijntjes begon de oorlog als dienstplichtig soldaat bij het 18^e regiment Infanterie in Woudenberg. Om de mariniers te helpen bij het verdedigen van de Maasbruggen gingen ze naar Rotterdam. De soldaten werden ondergebracht in een school bij de Kralingseplas. Ze wilden niets liever dan erop af en die moffen het land uitsmijten, vertelt Pim, maar de orders bleven uit en tot vechten kwam het niet. De artillerie schoot met een grote boog over hen heen op de Duitse parachutisten die bij de bruggen zaten. En toen volgde op 14 mei 1940 het vreselijke bombardement op de stad.

“Nog steeds als ik brand ruik, denk ik aan Rotterdam”, zegt Pim. Hij was getuige van de chaos en zag de mensen overstuur de stad uitkomen. Bebloed, vuil en alles kwijt. Doordat het droog weer was, hing er veel stof in de lucht en hadden ze een ongelooflijke dorst. Er stond een melkkar, maar niemand had geld en de melkman weigerde melk te geven als de mensen niet zouden betalen. “Toen heb ik die kar gevorderd”, zegt Pim. In het *Handboek voor den Soldaat* stond immers dat de soldaat doet wat zijn meerdere hem opdraagt, maar bij zijn afwezigheid handelt naar eigen inzicht. “Dat is mijn heldendaad uit de oorlog in Rotterdam”, zegt hij lachend. “Verdere heldendaden heb ik niet gedaan.”

Verzet

Pim vertelt soms luchtig over zijn oorlogservaringen. Wel benadrukt hij dat de oorlog voor iedereen een verschrikkelijke tijd is geweest. “Maar je moet niet vergeten dat wij in die tijd zeventien, achttien, negentien waren hè? De leukste tijd van je leven!” Ondanks dat er een avondklok gold en er niet veel te drinken was, waren er wel feesten. Jongeren maakten er wat van. “In dat opzicht heb ik best een hele leuke jeugd gehad.”

Toch kreeg de oorlog steeds meer invloed op zijn leven. Na verloop van tijd nam de Jodenvervolging toe en Pim had veel Joodse mensen in zijn vriendenkring. “Dat werd natuurlijk dramatisch en daar hebben wij ons tegen verzet.” Thuis waren ze fel anti-Duits. Soms zaten ze wel met z’n tienden aan de eettafel. Niet alleen Pim, zijn ouders, zijn broer Loek en zijn twee zussen, maar ook Joden en verzetsmensen die ze in hun Amsterdamse woning onderdak boden. “Reuze gezellig”, herinnert hij zich, “maar wel link.”

In 1942 las Pim op een aanplakbiljet dat er tien mensen waren doodgeschoten, zomaar op straat, als represaille voor iets. Eén van de slachtoffers was zijn klasgenoot Bob Murray. “Dat maakte het voor mij dus heel veel persoonlijker”, zegt Pim. Samen met Loek wilde hij zich nu nog actiever verzetten. Maar hoe? Vooral Loek had allerlei contacten, “maar het ene nog knulliger dan het andere.”

Gearresteerd

Uiteindelijk was er een plan: op 20 mei 1943 zouden ze vanuit IJmuiden met een vissersboot naar Engeland gaan om zich aan te sluiten bij de Nederlandse strijdkrachten. Het bleek echter doorgestoken kaart. Ze werden met z’n achten opgepakt en Pim kwam terecht in de Scheveningse gevangenis, in *Einzelhaft*. Drieënhalve maand zat hij in zijn eentje in een benauwend kleine cel. Hij had alleen tikcontact met zijn buurman, mocht niet luchten en kwam uitsluitend voor verhoor zijn cel uit. Dat bleef bij één of twee keer.

In september gingen ze op transport naar Vught. Ze reisden in een gewone trein, maar door hun kaal geschoren hoofden en de SS-bewaking waren ze duidelijk herkenbaar als gevangenen.

Om een uur of half negen 's ochtends stond de trein stil op station Den Haag. Het perron stond vol met mensen die naar hun werk gingen. Toen die de gevangenen zagen, kon de SS niet verhinderen dat ze hun lunchpakketten aan de gevangenen gaven. “Dus die hadden zelf tussen de middag niks te eten”, zegt Pim. “Nou, dat heb ik een geweldige gebaar gevonden.”

Na de *Einzelhaft* in Scheveningen bleek Vught een verademing. Vught was weliswaar een concentratiekamp, “maar als je in zo'n bedompte cel gezeten hebt, een maand of vier, dan ben je al blij dat je buiten bent.” In Vught zaten allemaal mensen van Pims leeftijd en, anders dan in de andere kampen waar hij nog zou komen, waren er ook vrouwen. In Vught ontdekte hij al snel wat de beste manier was om te overleven in een concentratiekamp: zorg dat je een goede baan krijgt, want hoe zwaarder je werk, hoe kwetsbaarder je bent. Zo'n baantje wist hij te krijgen. “Ik had opgegeven dat ik *kalkulator*¹ was. Ik weet niet precies wat het is, maar zij wisten het ook niet. Het maakte indruk en zo ben ik [in de timmerwerkplaats] achter een bureau terecht gekomen.”

Ook Loek werkte in de timmerwerkplaats. Tot hun bevrijding zouden de broers samen blijven en veel steun vinden bij elkaar. Bijvoorbeeld toen ze in Vught te horen kregen dat hun vader overleden was. “Daar kun je dan met je broer eens over praten. Dus dat is heel waardevol geweest. [...] En als je wat te geven hebt, is het in de eerste plaats aan je broer.”

In februari 1944 gingen ze opnieuw op transport. Eerst naar kamp Amersfoort en vandaaruit al heel snel door naar Natzweiler in de Elzas.

Natzweiler

Natzweiler lag op 900 meter hoogte en was trapsgewijs gebouwd op de noordhelling van een kale berg. Er lag een dik pak sneeuw toen ze er aankwamen. De SS die hen hier opwachtte, bleek van een ander kaliber te zijn dan in Vught. Ze droegen machinegeweren, schreeuwden en sloegen. “Het was heel sinister. En we merkten al heel gauw dat dit erop of eronder was. Als je hier een fout maakte, dan kon dat je leven kosten. Dat was in Vught helemaal niet zo.”

De eerste dag ontmoette Pim een Hollandse jongen, Herman Fontein. Herman was negentien jaar en had al twee jaar kampervaring. Als *alte Lagerhase* legde hij Pim uit hoe hij zich moest gedragen. Een van zijn lessen was: val niet op en ga onder in de massa. Dat was niet gemakkelijk aangezien Pim 1 meter 86 was. Een andere gouden tip was: bewaar nooit je brood tot morgen, want het wordt je gegarandeerd afgejat. “Ik heb daar veel aan gehad”, zegt Pim. “Bij zijn begrafenis [in 2009] heb ik Herman daar postuum voor kunnen bedanken.”

Diezelfde dag werden ze gekleed. Goede schoenen en warme kleding waren in het winterse berglandschap van levensbelang. Op de klompschoenen die ze kregen viel echter niet te lopen en de kleren pasten nooit. Voor Pim was het altijd te klein. “Dat is vervelend, je kunt beter te groot hebben als het koud is dan te klein. Ik moest een broek open knippen om m'n knieën er doorheen te krijgen en zo.” Op hun rug werd met olieverf NN geschreven. “Je zag eruit als een clown.”

NN stond voor *Nacht und Nebel*. Daarmee behoorde Pim tot een categorie gevangenen die spoorloos verdween. Natzweiler was speciaal voor deze gevangenen bedoeld. NN-gevangenen mochten geen voedselpakketten ontvangen en geen brieven schrijven. Zelfs als de gevangene overleed, kreeg

¹ In documenten uit kampadministratie van Natzweiler staat dit zwart-op-wit.

de familie dat niet te horen. Zo bleef het thuisfront onzeker over zijn lot en was het ook voor hen een afschrikwekkende straf.

In Natzweiler werden de gevangenen afgemat in een steengroeve, waar ze rode graniet moesten bikken. Op dit zware werk was niemand gebouwd, maar Pim slaagde er na twee maanden opnieuw in om als *kalkulator* achter een bureau terecht te komen. Dit keer in de tekenkamer, terwijl Loek een baantje kreeg op de *Paketstelle* waar de post voor de SS binnenkwam. Vervolgens werd Pim overgeplaatst naar de ontluizing, waar hij ook sliep. Hij had er rechtstreeks zicht op de bunker en zijdelings op het crematorium.

De bunker was 'de gevangenis in de gevangenis', waar gestraften onder vreselijke omstandigheden werden opgesloten. Op een nacht zag Pim dat hier legertrucks met Franse maquis (verzetsstrijders) aankwamen. "Jonge mensen van rond de twintig. Leuke meiden, frisse boys." Ze gingen de bunker in en werden vanuit daar de hele nacht door naar het crematorium gebracht. De volgende morgen waren ze allemaal weg. Toen Pim de *kapo* die in het crematorium werkte vroeg waar ze gebleven waren, kreeg hij geen echt antwoord. "Du sollst nicht so neugierig sein", was het enige wat de man zei. Wel kwam de plaatijzeren schoorsteen van het crematorium drie, vier dagen lang roodgloeiend te staan. "Er kwam een walgelijke dikke walm uit en die woei precies over het kamp. [...] Dat is de ervaring die me het meest is bijgebleven, waar ik nog wel van kan dromen: de crematie van die jonge Franse mensen."

Dachau

Kort hierna, in september, werd Natzweiler voor de oprukkende Amerikanen geëvacueerd. "Je kon het kanonvuur al horen. Zo dichtbij was het." Van de reis naar Dachau kan Pim zich weinig meer herinneren, wel weet hij nog goed dat hij op de appèlplaats in Dachau stond. In Dachau, dat gebouwd was voor 6000 gevangenen, zaten op dat moment al rond de 30.000 mensen. Daar konden de 7 tot 8000 man uit Natzweiler moeilijk bij. In die onhoudbare situatie werden zo snel en zoveel mogelijk gevangenen doorgestuurd naar buitenkampen. "Dat was het moment dat ik mijn broer had kunnen kwijtraken", zegt Pim. Door te ruilen kwam het toch nog goed. Loek ging naar een buitenkamp dat slechter bekendstond dan het kamp waar Pim naartoe zou gaan. "Dus ik kon met iemand ruilen die zich zo kon verbeteren."

Pim en Loek kwamen terecht in een buitenkamp in Augsburg en werden vandaaruit overgebracht naar Lauingen. In beide kampen verrichtten de gevangenen dwangarbeid voor vliegtuigbouwer *Messerschmitt*. Vooral in Lauingen waren de hygiënische omstandigheden catastrofaal. Er waren geen wc's, er was geen wasgelegenheid en na de opening van het kamp in augustus 1944 brak er al snel een luizenepidemie uit. "En zo kon het voorkomen dat je terugverlangde naar het concentratiekamp."

Die terugkeer kwam in januari 1945. Pim: "NN-ers mochten niet in buitenkampen werken maar dat hadden ze met de grote volksverhuizing van Natzweiler naar Dachau kennelijk over het hoofd gezien." Nu werden alle NN-ers in *Block 29* bij elkaar gezet. Met een prikkeldraadomheining werden ze gescheiden van de andere gevangenen in het kamp. Er was een vaste ploeg schoonmakers, de *Stubendienst*. En die zette de anderen op straat, ook al was het koud of regende het. De Noren bedachten daar iets op. Ze gingen tegen elkaar aan staan, lijf tegen lijf, in een grote kring. Zo hadden de binnensten het warm. En dan werd er steeds afgewisseld.

In die tijd sloeg ook de vlektyfus toe. "We zaten onder de luizen en wij wisten dat die ons zouden besmetten. Maar het

was niet te vermijden; het waren er teveel." Ook Pim belandde met hoge koorts in het *Revier*, de ziekenboeg. Hij ijldde en had zware hoofdpijn, alsof ze een drillboor op zijn hoofd zetten. Pim herinnerde zich dat zijn vader ook vaak hoofdpijn had. Hij zei daarom tegen zichzelf dat hij niet moest zeuren en weer beter zou worden. Toen de koorts dagen later voorbij was en Pim de verplegers vertelde hoe hij hiertegen gevochten had, kreeg hij verbaasde reacties. "Jij had een engeltje op je schouder zitten. Je vader heeft je daarvoor behoed. Want jij hebt je niet tegen die hoofdpijn verzet, maar tegen de vlektyfus."

Na zijn herstel bleef Pim als verpleger in het *Revier*. Hier had hij het een stuk beter dan in het kamp zelf, waar de situatie steeds rampzaliger werd. Daar was steeds minder te eten en lagen mensen met z'n drieën in één bed. De planken van die bedden werden opgestookt en van het stro in de matrassen was alleen maar poeder over. Pim had een eigen slaapplek en soms bleef er wel eens wat over van voedselpakketten die uit Noorwegen, Zweden en Luxemburg kwamen. Af en toe kon hij er zelfs iets van aan Loek geven. Omdat de SS bang was voor besmetting, liet die zich niet zien in het *Revier*. Daarom vergaderden hier in het geheim allerlei gevangenencomités, nationaal en internationaal, over de vraag hoe het straks verder moest, als ze bevrijd zouden zijn.

Bevrijding

De bevrijding kwam op 29 april 1945. Pim herinnert zich nog goed hoe de eerste Amerikanen in volledige *battle fatigue* het kamp binnenkwamen. Onder hen ook een vrouw, in precies dezelfde kleding. "Ik moest goed kijken, maar het was nog een mooie vrouw ook." Lee Miller bleek oorlogscorrespondente en fotografe te zijn en de foto's die zij maakte gingen de wereld rond. "Dat heeft de mensen geweldig op Dachau geattendeerd."

De soldaten waren buitengewoon onder de indruk van wat ze in het kamp aantroffen. Pim hield contact met ze. "Ik heb er vandaag nog een aan de lijn gehad", vertelt hij. "Die hebben die hele veldtocht meegemaakt [...] maar het ergste van alles dat ze meegemaakt hebben is Dachau. Daar dromen ze nog van, van de vreselijke toestanden die ze daar aantroffen."

Nu het kamp bevrijd was, vroegen de Amerikanen de Nederlander Hans Teengs Gerritsen een *Prisoners MP*² samen te stellen. Die moest de orde in het kamp handhaven. Teengs Gerritsen koos 22 mensen uit voor de *Prisoners MP*: allemaal Nederlanders die goed Engels spraken, waaronder Pim. Hun belangrijkste taak was ervoor te zorgen dat de bevrijde gevangenen in het kamp bleven. Daarmee wilden de Amerikanen voorkomen dat de besmettelijke ziektes zich uitbreiden tot buiten het kamp en dat de oud-gevangenen buiten het kamp zouden gaan plunderen.

Naar huis

De Nederlanders wilden graag naar huis, maar niemand wist hoe dat zou gaan. Terwijl de Noren, Fransen, Luxemburgers en Italianen al gingen, kwam er uit Nederland geen enkel bericht. Tot er onverwachts een jeep arriveerde. Aan het stuur zat een Nederlandse korporaal. Samen met een hoge katholieke geestelijke kwam hij in Dachau een andere hoge geestelijke ophalen. Hoe de terugreis van de andere Nederlanders zou plaatsvinden, wist de korporaal niet. Lachend vertelt Pim hoe Pim Boellaard, vertrouwensman van de Nederlanders in Dachau en reservekapitein, de korporaal daarop een bevel gaf. "Korporaal", zei hij, "Ik ben als kapitein van de bereden artillerie uw meerdere. Ik vorder deze jeep." Boellaard beval de korporaal

² Volgens documenten uit die tijd: Guard Military Police

hem mee te nemen naar Nederland, waar hij alles in het werk stelde om het vervoer geregeld te krijgen. Uiteindelijk kwam hij bij prins Bernard terecht, vertelt Pim, “en die heeft er toen stoom achter gezet. Toen kwam er een hele rij vrachtauto’s om ons te halen.”

De ruim 500 Nederlanders vertrokken in meerdere groepen; Pim en Loek op 27 mei met de groep Pieké. Ze reisden samen met een groep Nederlandse officieren die in Tittmoning³ als krijgsgevangenen hadden vastgezeten. Iedereen was vermoeid en er ontstonden al snel irritaties. Pim herinnert zich dat de officieren zich beklaagden dat ze jarenlang alleen maar bonen als ontbijt hadden gekregen. “Ja”, antwoordde hij, “maar wij kregen helemaal geen ontbijt!”

Op 29 mei reden ze via de Linnaeusstraat Amsterdam binnen. Hier lieten Pim en Loek zich afzetten bij de woning van hun zus en zwager Nico. Het weerzien was emotioneel. Nico, die ook in een concentratiekamp was terechtgekomen, bleek dit niet overleefd te hebben. En hun moeder, die Pim altijd als een dikke vrouw gekend had, was “als een den zo slank” geworden. “Dat kwam door de honger”, legt hij uit. “De hongerwinter.”

Na de oorlog

Van de acht mensen die in IJmuiden werden opgepakt, overleefden alleen Pim en Loek het. Pim zegt het ernstig, maar geeft er wel meteen een wending aan: “Dus wij zijn een goede familie hè? Vind je niet?”

Terug in Nederland werd Pim al snel gitarist in de band van zijn neef. Ze speelden voor de Canadezen. Er kwamen veel meisjes op de muziek af en er werd veel gedanst. Voor Pim was het een hele leuke tijd en de optredens met de band hielpen hem om er weer bovenop te komen. “Dat heeft zeker therapeutisch voor mij gewerkt.”

Carrière bij de omroep

In september 1945 werd Pim aangenomen als omroeper van Radio Herrijzend Nederland. Al vrij gauw ging hij naar Nederlands-Indië om als omroeper/nieuwslezer bij Radio Batavia te werken. Hij genoot van de bootreis, waarbij in veel havens werd aangelegd. Eenmaal in Batavia⁴ kwam Pim opnieuw in de cel terecht. Omdat er woningnood was, werden ze gehuisvest in de cellen die tot voor kort gebruikt waren door de *Kempeitai*⁵ en nu leeg stonden. “Het was behelpen”, zegt Pim. “Maar naderhand hebben we toch een aardig huis gekregen.”

Twee jaar later werd Pim omroeper/nieuwslezer bij Radio Nederland Wereldomroep, tot hij in 1963 aantrad als redacteur/nieuwslezer bij het NTS-journaal. “Van het minst beluisterde radioprogramma ging ik naar het meest bekeken televisieprogramma. [...] Naar het journaal. Dat was een grote overgang natuurlijk.” Hij werkte er tot 1968, waarna hij redacteur/verslaggever werd bij de Dienst Tv-programma’s van de NOS. Sinds 1983 is Pim met pensioen.

Familieleven

Anders dan Loek droomde Pim niet van wat hij had meegemaakt. “Ik denk dat dat mijn redding is geweest. [...] Ik behoor ik tot de bevoorrechte mensen die daar geen noemenswaardige last van heeft gehad.” Pim is blij dat hem een kampsyndroom bespaard is gebleven en dat hij, anders dan veel andere oud-gevangenen, een normaal contact met zijn kinderen kon opbouwen. “Ik vind zelf dat het goed loopt.” Pim trouwde in 1951, kreeg twee zonen en een dochter en heeft vier kleinkinderen.

Nationaal Dachau-monument

In 1993 was Pim de initiatiefnemer voor de oprichting van het Nationaal Dachau-monument in het Amsterdamse Bos. Hij werd eerste voorzitter van de Stichting Nationaal Dachau-monument. Met de kunstenaar Niek Kemps, die het monument gemaakt heeft, is hij hiervoor teruggegaan naar Dachau.

Het monument bestaat uit een 60 meter lange straatweg van Belgische blauwsteen met aan beide kanten een hoge bomenrij. Net als in Dachau zelf, waar populieren langs de *Lagerstrasse* staan. In de weg zijn de namen gehouwen van 500 concentratiekampen en buitencommando’s. Het is traditie geworden dat iedereen tijdens de jaarlijkse herdenking een bloem plaatst in de bomenrij. Uiteraard gaan de oud-Dachauers voorop.

Toen iemand Pim eens de vraag stelde:

“Waar staat het *Dachau*-monument eigenlijk?”

was zijn antwoord: “Het monument staat niet, het ligt.”

Geschreven door Ledmia Baghdadi (1993) en Lieke Beemster (1993) voor het herinneringsboek in de Verzoeningskerk in de Gedenkstätte Dachau en hun havo-profielwerkstuk.

Belangrijkste bronnen:

Interview met Pim Reijntjes, door Ledmia en Lieke op 21 oktober 2010

Interview met Pim Reijntjes, NIOD, ongedateerd, www.niod.nl

Lezing door Pim Reijntjes, Probus, 5 oktober 2010

Archiefstukken ITS Bad Arolsen

Dachau, 22 maart 2011

Pim Reijntjes

Ledmia Baghdadi

Lieke Beemster

³ In Duitsland, niet ver van Salzburg.

⁴ Het huidige Jakarta.

⁵ Japanse inlichtingendienst.